

ВІТЧИЗНЯНИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ: СУЧАСНИЙ СТАН І НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ

14 травня 2008 р. в Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого було проведено наукове засідання молодих учених і здобувачів. Обговорювалася тема «Вітчизняний конституціоналізм: сучасний стан і напрямки розвитку».

Засідання відкрив завідувач кафедри конституційного права України, кандидат юридичних наук, доцент *Ю.Г. Барабаш*, який тепло привітав присутніх. У доповіді «Категорія «конфлікт» та її використання в конституційному законодавстві» він зазначив, що застосування цього терміна у вітчизняному й зарубіжному законодавстві є досить суперечливим і не дозволяє зробити остаточний і чіткий висновок про його змістовне й функціональне навантаження. Найбільш загальний висновок може бути зроблений лише стосовно того, що ця категорія вживається щодо ситуацій, коли суперечка між державними інституціями набула відкритого характеру (наприклад, через прийняття ними взаємовиключаючих актів) і може бути розв'язана лише шляхом звернення до відповідних владних суб'єктів. В окремих випадках формою її вирішення

може стати можливість включення додаткових компетенційних механізмів, насамперед стосовно непорозуміння між палатами парламенту. Найчастіше оперують терміном «спір», особливо щодо суперечок між різними вищими державними інституціями. У цьому контексті важливо, що спеціальне провадження у вітчизняному конституційному судочинстві щодо розгляду судом подібного роду конфліктних ситуацій при проведенні конституційної реформи потребує свого вдосконалення з урахуванням зарубіжного досвіду.

З науковою доповіддю «Щодо правової основи діяльності органів державної влади» виступив кандидат юридичних наук, доцент кафедри державного будівництва і місцевого самоврядування *К.Є. Соляник*, який зазначив, що Рішенням Конституційного Суду України від 1 квітня 2008 р. (справа про регламент Верховної Ради України) чинний регламент парламенту було визнано не відповідаючим Конституції в цілому. У мотивувальній частині цього Рішення Суд апелює до ст. 92 Конституції, яка проголошує, що організація й

діяльність органів державної влади визначається виключно законами України. У науці державного будівництва поняттям «організація й діяльність органів влади» охоплюються складники правового статусу та інші елементи організації роботи, а саме: принципи, основи, функції, компетенція, форми й методи діяльності. Зазначене Рішення може служити початком визнання неконституційними низки правових актів, особливо у сфері правового забезпечення діяльності органів виконавчої влади. При цьому орган конституційної юрисдикції однозначно назвав закон як єдино можливу правову форму закріплення організації роботи і Верховної Ради України, й інших органів державної влади. У той же час Закон «Про Кабінет Міністрів України» містить бланкетну норму, яка відсилає до регламенту Кабінету Міністрів України. Центральні ж органи виконавчої влади взагалі не мають законодавчого забезпечення діяльності.

Кандидат юридичних наук, асистент кафедри державного будівництва і місцевого самоврядування *О.Ю. Лялюк* виступив з доповіддю «Територіальна основа діяльності органів місцевого самоврядування», в якій підкреслив, що адміністративно-територіальній устрій сучасної України має розглядатися не лише в ста-

тичному, але й у динамічному вимірах. На жаль, стосовно цього поки що існує безліч проблем. По-перше, звертає на себе увагу невиправдано стисле закріплення основних положень щодо територіальної організації влади в конституційному тексті (воно міститься лише в статтях 132 і 133 Основного Закону). По-друге, належним чином на законодавчому рівні не врегульовані порядок створення адміністративно-територіальних одиниць і можливості їх злиття або ж, навпаки, відокремлення. Існуюча нормативна база з цих питань занадто застаріла (досить згадати чинне положення «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою УРСР», затверджене указом Президії Верховної Ради УРСР від 12 березня 1981 р.). По-третє, інколи складається враження, що на загальнонаціональному рівні взагалі бракує комплексного, системного розуміння шляхів і методів проведення адміністративно-територіальної реформи. Численні законопроекти, спрямовані на вирішення вказаної проблеми, як правило, суперечать один одному й у своїй більшості залишаються нереалізованими. Треба також пам'ятати, що адміністративно-територіальна реформа повинна йти в одному руслі з реформою місцевого самоврядування, бо це взаємопов'язані яви-

ща. Адже без посилення ролі місцевого самоврядування в системі публічної влади, покращання її матеріально-фінансової бази навіть найдосконаліша з техніко-юридичних позицій адміністративно-територіальна реформа не досягне своєї мети, а перетвориться на «зміни заради змін».

Асистентка кафедри конституційного права України *О.В. Нестеренко* у доповіді «Деякі проблеми реалізації права на доступ до інформації» зауважила, що, по-перше, досить часто органи влади на інформаційні запити громадян відповідають, що потрібну інформацію запитувач може знайти на сайті або в друкованому виданні. Утім, виникає запитання: чи в даному випадку запит було задоволено? Адже право на доступ до інформації може бути реалізованим різним способом, і обов'язок оприлюднювати органами влади інформацію про свою діяльність через свої офіційні видання або на офіційному сайті не позбавляє їх обов'язку надавати вичерпну відповідь на такий запит. По-друге, значна частина населення України мешкає в сільській місцевості або у невеличких містах, де бракує навіть такої бібліотеки, в якій можна було б знайти офіційні друковані видання. До того ж в органах місцевої влади не обладнані спеціальні приміщення для роботи запитувачів з документа-

ми, а доступу до Інтернету взагалі немає. Саме тому не можна вважати задоволеним той запит, якщо замість надання інформації запитувачеві повідомляється альтернативне джерело, де можна знайти ці відомості. Адже така відповідь – це фактично відмова в наданні відомостей, яка порушує право на доступ до інформації.

Аспірант кафедри конституційного права України *О.П. Євсєєв* в доповіді «Процедура посередництва як перспективний засіб вирішення державно-правових конфліктів» наголосив на тому, що найбільш бажаною узгоджувальною процедурою вважаються безпосередні переговори між сторонами того чи іншого державно-правового конфлікту. Але далеко не завжди вони здатні налагодити переговорну процедуру й успішно її завершити. Тому європейська правова культура оперує ефективним засобом сприяння сторонам у досягненні домовленостей, яким є посередництво. За його допомогою можна підвести конфліктуючі сторони (інколи цілком антагоністичні) до укладення політичної угоди на підставі консенсусу. Доповідач назвав характерні риси конституційно-правового посередництва: (а) воно є специфічною юридичною процедурою, тобто порядком здійснення примирної діяльності, формалізованим конституційним пра-

вом; (б) ця процедура має охоронний, але неюрисдикційний (альтернативний судовому) характер; (в) воно здійснюється за участю третьої сторони – посередника, який повинен мати відповідний правовий статус і певні професійні якості; (г) посередництво спрямовано на вироблення взаємокорисних або щонайменше взаємосприйнятливих умов і добровільне укладення угоди згідно виробленими під час його проведення домовленостями. В Україні на першому етапі посередництво слід запровадити там, де воно має найбільші шанси швидко втілитися в життя вже сьогодні. Як державно-правовий експеримент відповідні структури (на зразок італійських Примирних палат) спочатку є сенс створити на місцевому рівні для розгляду суперечок між місцевими органами влади. Якщо ж ця практика себе виправдає, через певний проміжок часу посередництво почне застосовуватися на національному рівні. Звичайно, доки вітчизняні політики не пройдуть період свого становлення, а не-правовий вчинок у конституційній сфері не буде ними вважатися серйозним ризиком, про загальну поширеність посередництва вести мову передчасно. У той же час, саме ця процедура в змозі поліпшити ситуацію, вплинувши на формування політичної культури суб'єктів конституційно-пра-

вових відносин.

Аспірант кафедри конституційного права України *Є.І. Григоренко* у доповіді «Конституційні засади проходження військової служби в Україні» підкреслив, що військова служба в конституційному праві займає суттєве місце, оскільки цей інститут може вагом вплинути на встановлення і збереження певного політичного режиму. Особливого значення це питання набуває для України. Адже на процес проходження військової служби тривалий час впливав саме недемократичний (тоталітарний) політичний режим, що інколи відлунюється і в умовах сьогодення. Держави з демократичними політичними режимами набагато відкритіші, в тому числі й щодо воєнної співпраці з іншими цивілізованими державами, а значить, більш здатні до спільного розв'язання й вирішення глобальних проблем і нейтралізації різних небезпек та загроз. Держави ж з недемократичним політичним режимом, навпаки, розглядають військову службу як інститут, що має не тільки вихувати особистість у душі вірності державним гаслам і цілям, а й змінювати або навіть зламувати її свідомість. За такого режиму постійно відбувається підготовка до війни, бо така держава, як правило, провадить агресивну зовнішню політику. Для української воєнної організації шлях демок-

ратичних перетворень – єдино можливий і правильний напрям їх розвитку й трансформації.

Студент 5-го курсу 10-го факультету академії Г.В. Берченко у науковому повідомленні „Конституційні засади громадянського суспільства в Україні” зазначив, що Основний Закон України створив правові засади становлення й розвитку громадянського суспільства. Ключовою фігурою в ньому є громадянин, свободу якого належить гарантувати Конституції. Доповідач наголосив, що йдеться мова про заборону надмірної організованості й регламентованості суспільного життя. Стосовно цього принципове значення має зафіксоване в ст. 15 Основного Закону положення щодо політичної, економічної й ідеологічної багатоманітності, а також вимога ст. 19, згідно з якою ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Крім того, Конституція визначає правові засади організації й функціонування найбільш важливих структур громадянського суспільства, насам-

перед політичних партій, профспілок, інших об'єднань громадян, закріплює деякі обмеження щодо їх створення і діяльності. Важливо те, що Конституція України виходить з ідеї самостійного й незалежного від держави існування окремих інститутів громадянського суспільства. Нею встановлюється, що церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, профспілки утворюються без попереднього дозволу на основі вільного вибору їх членів (ст. 36). Водночас деякі інститути громадянського суспільства можуть безпосередньо залучатися до прийняття державно-владних рішень. Наприклад, рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України може прийняти вищий керівний орган відповідної політичної партії на підставі п. 6 ч. 1 ст. 81 Конституції України.

В обговоренні доповідей і наукових повідомлень взяли участь молоді вчені Я.О. Овдієнко, В.В. Середюк, Я.А. Приходько, В.Є. Шеверєва та ін.

Матеріал підготували:

Є.І. Григоренко, О.П. Євсєєв, аспіранти
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

Надійшла до редакції 22.09.2008 р.